

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Φιλοσοφία στην Ευρώπη

ΤΟΜΟΣ Β

Η εποχή του Διαφωτισμού
(17ος-18ος αιώνας)

Γ. ΜΟΥΒΑΣ

Copyright © 2000
Για την Ελλάδα και όλο τον κόσμο
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
Οδός Παπαφλέσσα & Υψηλάντη, 26222 Πάτρα
Τηλ.: (061) 314094, 314206, Φαξ: (061) 317244

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ
του Τόμου
Η εποχή του Διαφωτισμού (17ος-18ος αιώνας)

Συντονιστής επιστημονικού έργου
Πασχάλης Κιτρομηλίδης
Ακαδημαϊκός Υπεύθυνος για την επιστημονική επιμέλεια του υλικού
Γρηγόρης Μολύβας

Συγγραφή ..... Κριτική Ανάγνωση
Γρηγόρης Μολύβας ..... Δημήτρης Δημητράκος

Επιμέλεια στη Μέθοδο της Εκπαίδευσης από Απόσταση
Ζωή Κατσιαμπούρα, Έλια Λυμπεροπούλου

Γλωσσική Επιμέλεια
Ζωή Κατσιαμπούρα

Φιλολογικός Έλεγχος
Ευαγγελία Αντωνάκη

Καλλιτεχνική Επιμέλεια
Νίκος Λεοντόπουλος

Ηλεκτρονική Σελιδοποίηση
Ζαμπία Καζάνα

Συντονισμός ανάπτυξης εκπαιδευτικού υλικού
και γενική επιμέλεια των εκδόσεων

ΟΜΑΔΑ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΕΡΓΟΥ ΕΑΠ/1997-2000

ISBN: 960-538-264-4

Σύμφωνα με το Ν. 2121/1993
απαγορεύεται η συνολική ή αποσπασματική
αναδημοσίευση του βιβλίου αυτού ή η αναπαραγωγή του
με οποιοδήποτε μέσο, χωρίς την άδεια του εκδότη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	12
-----------------	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Εισαγωγή στην έννοια του Διαφωτισμού	15
---	-----------

Σκοπός	15
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	15
Έννοιες-Κλειδιά	15
Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	15

Ενότητα 1.1

Μια πρώτη ιδέα	17
-----------------------------	----

Ενότητα 1.2

Μερικές τυπικές παρερμηνείες	18
---	----

Ενότητα 1.3

Ορθολογισμός και νοησιαρχία	21
--	----

Ενότητα 1.4

Η επιστήμη, η φιλοσοφία και ο πρακτικός προσανατολισμός του Διαφωτισμού	23
Σύνοψη	26
Παράρτημα	27

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η γνωσιολογία του Διαφωτισμού	29
--------------------------------------	-----------

Σκοπός	29
--------------	----

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	29
Έννοιες-Κλειδιά	29
Εισαγωγικές Παρατηρήσεις	30
	Ενότητα 2.1
Εισαγωγή	31
	Ενότητα 2.2
Ρενέ Ντεκάρτ (René Descartes, 1596-1650)	33
2.2.1 Βάκωνας και Νεύτωνας εναντίον Ντεκάρτ.....	33
2.2.2 Το <i>cogito</i>	34
2.2.3 Ο Θεός και η βεβαιότητα της γνώσης	36
2.2.4 Το πρόβλημα της σχέσης ύλης-πνεύματος.....	37
	Ενότητα 2.3
Μπαρούχ Σπινόζα (Baruch Spinoza, 1632-1677)	40
2.3.1 Ο Θεός και οι μορφές της γνώσης	41
	Ενότητα 2.4
Γκότφρητ Λάιμπνιτς (Gottfried Wilhelm Leibniz, 1646-1716)	43
2.4.1 Ουσία του κόσμου η μονάδα.....	44
2.4.2 Η προαποκαταστημένη αρμονία.....	44
	Ενότητα 2.5
Ισαάκ Νεύτων (Isaac Newton, 1643-1727)	46
2.5.1 Η ακτινοβολία του	46
2.5.2 Νεύτωνας, Ντεκάρτ και Βάκωνας.....	47
2.5.3 Το νευτώνειο σύμπαν	49
	Ενότητα 2.6
Τζων Λοκ (John Locke, 1632-1704)	50
2.6.1 Η επίδραση.....	50
2.6.2 Η φυσική ιστορία του νου	50
2.6.3 Η μέθοδος και τα όρια της γνώσης.....	51
2.6.4 Ο σχηματισμός αφηρημένων ιδεών	52
2.6.5 Το πρόβλημα του κύρους της γνώσης	53

2.6.6 Οι κατηγορίες της γνώσης.....	54
2.6.7 Η πολιτική σημασία της απόρριψης του δόγματος των έμφυτων ιδεών	55

Ενότητα 2.7

Τζωρτζ Μπάουκλεϋ (George Berkley, 1685-1753)	56
2.7.1 Η συνάντηση του εμπειρισμού με τον ιδεαλισμό.....	56
2.7.2 Η προέκταση και η κριτική των λοικιανών υποθέσεων	57

Ενότητα 2.8

Ντέιβιντ Χιουμ (David Hume, 1711-1776)	60
2.8.1 Η γνωσιολογία ως ψυχολογία	60
2.8.2 Η ψυχολογική ερμηνεία της αιτιότητας.....	61

Ενότητα 2.9

Οι υλιστές	63
2.9.1 Η συνειρμική ψυχολογία του Χάρτλεϋ	63
2.9.2 Ο Κοντιγιάν και η ακραία αισθησιοκρατική απόληξη των λοικιανών υποθέσεων.....	64
2.9.3 Ο Λαμετρί και η πλήρης αναστροφή του καρτεσιανισμού	65
2.9.4 Η μετεξέλιξη σε οργανισμικό υλισμό	66

Ενότητα 2.10

Ιμμάνουελ Καντ (Immanuel Kant, 1724-1804)	67
2.10.1 Καντ: μεταξύ Λάιμπνιτς και Χιουμ	67
2.10.2 Η οργάνωση των εμπειρικών δεδομένων από τις νοητικές μας δυνάμεις.....	69
Σύνοψη	73
Παράρτημα	74

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Θρησκεία και ηθική στον Διαφωτισμό 79

Σκοπός	79
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	79
Έννοιες-Κλειδιά	79
Εισαγωγικές Παρατηρήσεις	79

	Ενότητα 3.1
Η θρησκεία στον Διαφωτισμό.....	81
3.1.1 Επιστήμη και θρησκεία	81
3.1.2 Οριοθέτηση της αντιθρησκευτικής τάσης του Διαφωτισμού.....	82
3.1.3 Λόγος και Αποκάλυψη.....	83
3.1.4 Η μετάβαση στη φυσική θρησκεία.....	83
3.1.5 Η αμφισβήτηση της Θείας Πρόνοιας.....	85
3.1.6 Ο κοινωνικός ρόλος της θρησκείας	86

	Ενότητα 3.2
Η ηθική στον Διαφωτισμό.....	90
3.2.1 Ελεύθερη βούληση και ντετερμινισμός: η διαμάχη συνεχίζεται	90
3.2.2 Θεία βουλησιαρχία	91
3.2.3 Η βασική διένεξη μεταξύ ελεύθερης βούλησης (ιντετερμινισμού) και ντετερμινισμού	93
3.2.4 Οι επιπτώσεις στις πολιτικές ιδέες.....	95
3.2.5 Τα ηθικά συναισθήματα.....	96
3.2.6 Ηθική και υλισμός	98
3.2.7 Σπινόζα και Λάιμπνιτς	98
Σύνοψη.....	101
Παράρτημα	102

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Οι πολιτικές ιδέες του Διαφωτισμού	107
Σκοπός.....	107
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	107
Έννοιες-Κλειδιά	107
Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	107

	Ενότητα 4.1
Τόμας Χομπς (Thomas Hobbes, 1588-1679)	109

	Ενότητα 4.2
Τζων Λοκ (John Locke, 1632-1704).....	114

	Ενότητα 4.3
Ζαν Ζακ Ρουσσώ (Jan Jacques Rousseau, 1712-78)	118
	Ενότητα 4.4
Ντέιβιντ Χιουμ (David Hume, 1711-76)	124
	Ενότητα 4.5
Μοντεσκιέ (Charles-Louis de Secondat Baron de Montesquieu, 1689-1755)	127
	Ενότητα 4.6
Ντιντερό (Denis Diderot, 1713-84) και Χόλμπαχ (Baron d' Holbach, 1723-89)	131
	Ενότητα 4.7
Τα δικαιώματα του ανθρώπου και η αντιπαράθεση μεταξύ Μπερκ (Edmund Burke, 1729-97) και Πέιν (Thomas Paine, 1737-1809)	134
Σύνοψη	137
Παράρτημα	138
Βιβλιογραφία	142
Οδηγός για Περαιτέρω Μελέτη	144